

12388

SZAMOSI JÁNOS

EMLÉKEZETE

Irta

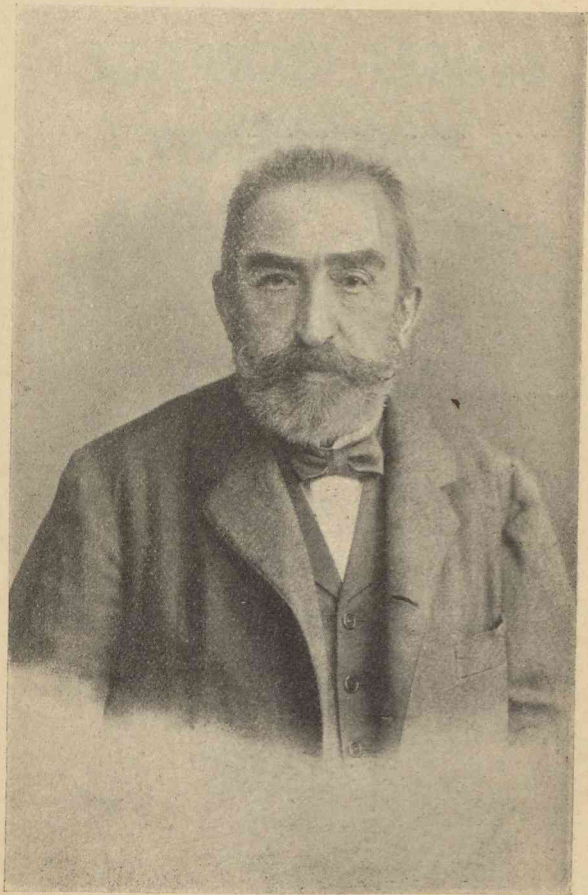
és az Erdélyi Irodalmi Társaságnak 1909 okt. 10-iki
ülésén felolvasta

CSENGERI JÁNOS

KOLOZSVÁR 1910
Az Erdélyi Lapok kiadása
Nyom. Gámán J. Örökösénél

XA 224706

SZAMOSI JÁNOS
1840—1909.

SZAMOSI JÁNOS

EMLÉKEZETE

Irta
és az Erdélyi Irodalmi Társaságnak 1909 okt. 10-iki
ülésén felolvasta

CSENGERI JÁNOS

KOLOZSVÁR 1910
Az Erdélyi Lapok kiadása
Nyom. Gámán J. Örökösénél

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001251983

12388

Már hónapok, ide s tova egy fél esztendő telt el, hogy Kolozsvár közönsége elkísérte utolsó útján Kolozsvár hű fiát, a szakadatlan munka közben a halál parancsszavára végre végkép megpihent Szamosi Jánost: s nekünk még mindig nehéz elhinnünk, nehéz belenyugodnunk, hogy ő már nem tér vissza közénk, hogy nem látjuk többé jószágos arcát, nem halljuk, — bármint szeretnők halani — egy hosszú élet gazdag tapasztalataiban érlelődött bölcs tanácsait; hogy Kolozsvár városának annyi nyilvánulása és kívánatos irányítása örökre meg van fosztva attól a férfiútól, ki csaknem egész életét szülővárosa szolgálatának s tanári hivatása lelkes teljesítésének szentelte. Elhunyt visszajöhetlenül. S mondjuk el mindjárt az ő kedves Horatiusával: „*Multis ille bonis flebilis occidit, nulli flebilior, quam — nobis.*“ Azok közt a társaságok és testületek közt, melyek Szamosi János elhunytát fájdalmasan érzik és őszinte

szívvel gyászolják, a tud. Egyetemen kívül alig van csak egy is, mely nagyobb mértékben mondhatta volna őt magáénak s ennél fogva mélyebben érezné a veszteséget, mint az Erdélyi Irodalmi Társaság, melynek megalakulása óta tevékeny tagja, majd buzgó és lelkes ügyvezető alelnöke, végre társaságunk iránti érdeklődésében nem lankadó tiszteletbeli Elnöke volt. Természetes és méltó tehát, hogy társaságunk a legelsőik közt s új ülészaka legelső felolvasó ülésén rójjja le az érdemes Elköltözött iránt a hála, a tisztelet és szeretet adóját.

Nincs Kolozsvárt senki, a ki Szamosi Jánost ne ismerte s mert ismerte, ne becsülte volna. Kolozsvár hű fia élete első percétől az utolsóig, ki méltó részt kíván e város szellemi emelkedésének érdeméből. Élete 70 esztendejéből csak mintegy 15-öt nem töltött e város falai között, azt az időt, mely alatt Bécsben egyetemi tanulmányait végezte és Budán gymnasiumi tanár volt. Egész élete és működése kiváló példája az önzetlen kötelességteljesítésnek és a maga erején fölemelkedett becsület, nemes ambíciónak. Tekintsük át legalább főbb vonásaiban ezt a „jó multságban, férfimunkában“ töltött életpályát; állítsuk lelki

szemeink elé a törekvő ifjút és a tevékeny férfiút, szenteljük érdeklődő figyelmünket a róla való emlékezésnek.

Szamosi (családi nevén Mayer) János Kolozsvárt, 1840-ben, április 18-ikán született. Atyját, ki alezredes volt, már első gimnázista korában elvesztette. Azontúl egészen édes anyja szerető gondja örködött a törekvő fiú nevelése fölött s a kiváló előmenetelével kiérdemelt ösztöndíj lehetővé tette, hogy tanulmányait fernakadás nélkül folytathassa.

A gimnáziumi osztályokat a kegyesrendiek kolozsvári főgimnáziumában végezte. Mindvégig a legkiválóbbak közé tartozott s folytonosan emelkedett: a VII. és VIII. osztályban első eminenssé küzdötte fel magát. Úgyszólván gyermekkorától fogva a tanári pálya lebegett előtte, mint elérendő cél. Nevelő nagyatyja, *Burián Pál* a klasszikus műveltségű hazafias könyvkereskedő, ki nemcsak könyveket árult, hanem kötelet is a hazaárulók számára, s ki hazafias magatartásáért üldözést és fogságot is szenvedett, korán felköltötte benne a latin remekírók iránti szeretetet, úgyhogy már a gimnázium alsó osztályaiban folyékonyan olvasták együtt a római remekírók jó részét. Mint 8-dik osz-

tályba menendő tanuló 1857 augusztusában vaskos füzetet készít magának ily címen: *Jeles írókból szebb eszmék és leírások*. Görög, latin, magyar, francia és német írókból ír össze benne szép helyeket. Látszik, milyen lelkesedéssel olvasta Jósika Miklóst, Katona Bánkbánját, Homerost, Horatiust. Még érdekesebb és jellemzőbb az az egy írott ívre terjedő napló, melyet mint nyolcadik osztályos diák 1857 januáriusában kezdett írni, s július 11-ikén fejezett be. A nemes ambícióval eltelt, ideális törekvésű, érett gondolkodású ifjúnak igazán megható képe sugárzik felénk e naplójegyzetekből. Ír és elmélkedik olvasmányairól. Legkedvesebb olvasmányai Jósika regényei, Kölcsey művei, Horatius ódái. Kölcseynek és classicismusának rajongó bámulója. „Tegnap s ma olvastam el — írja március 18-ikán — Kölcseytől a „Mohács“ c. beszédet. Oh mily tiszta igazság! mily lángoló szavak! Tiszta tükrei e nagy férfiú önzetlen hazaszeretetének. Őt követni legyen céloom, habár az Isten nem adta is, hogy oly ősmagyar család ivadéka legyek, de magyar haza nevelt, magyar föld termette táplálékon nőttem fel. Ezt, Istenem, ne hadd soha felednem!!!“

Érdekes a febr. 8-ikán írt naplójegyze „Ma 8—9-ig volt a legelső németnyelven előadás a kolozsvári róm. cath. lyceum 8-dik osztályában a Statistikából, tanár Horváth Pius által. — 1844/5-iki tanév második felében a magyar nyelv volt az előadási. — Tehát még 13 évig se egészen!“ — Milyen tacitusi, milyen sokatmondó exclamatio! A kegyesrendi tanári kar elismerésre méltó, nemes küzdelmet folytatott ez időben Bécs németesítő törekvései ellen. A sok zaklatásra végre arra az egyre vállalkozott, hogy az osztrák birodalom statisztikáját — de csakis ezt — német nyelven adja elő, s ezt a fentebbi jegyzet szerint febr. 8-ikán meg is kezdte, hogy csakhamar magyarul folytassa. Tanárai közül kiváló hatással voltak reá a hazafias szellemű beszédeiről híres, köztiszteletnek örvendő *Horváth Pius*, a vallástan, a földrajz és a történelem tanára és a helyettes tanárként működő *Finály Henrik*, a latin nyelv és a mathesis tanára. Márczius 18-ikán ezt írja: „Ma Sándor napja. Reggel magam köszöntém meg hön szeretett Tanáromat, Horváth Pius Sándort, később egy rögtönzött szónoklatban az egész osztály nevében. Alig tarthatam vissza könnyeimet. De igazán magam

bámultam, hogy az érzés mily szavakat adott számba. Derék férfiú! emléked örökre fog élni szívemben.“ Finály Henriket is rajongással emlegeti, mint a classikusok avatott magyarázóját. „Annál nagyobb élvezetet nyújtott Horatius II. k. 1, 2, 3. ódája Finály tanár úr remek latin magyarázatával felvilágosítva. Mily költői magasztosság! mily tiszta, erényes gondolkodás e pogányban!“ Apr. 27. „Horatius gyönyörködtet. A III. könyv 1—5 és 30-dik költeményét magyarázta a tanár, de igazán elragadtatók.“

Március 6-ikán Béli Dénes mellé kerül tanítónak s ez nagy befolyással van további fejlődésére. Gyakrabban látogathatja a színházat, melyet nagyon szeret. Lelkesen ír Feleki, Takács, Bulyovszky Lilla szerepléséről. Tanulótársai: Sebestyén, Szász és Sztojka Korány című ifjúsági lapot indítanak s szini kritikusnak Mayer Jánost kérik fel. Ő szívesen vállalkozik, bár kétli, hogy a *Korány*-ból lesz-e *dél*. S valóban a tanári kar egy pár nap mulva betiltja a *Korányt*, minthogy kormány rendeletnél fogva társulatokat alakítani az ifjúságnak nem szabad.

„Tegnap június 11-ikén — írja június 12. — végeztük be az iskolai évet és én

gimnasialis tanéveim sorát. Mily különös érzés fogott el; elhagyom nemsokára a várost, hol születtem, nevedtem, el a tanárokat, kiket nyolc évig láttam körültem, elválok tanuló társaimtól, kikkel mulattam és tanultam, elválok mindentől úgyszólván, mi gyermek és fiatalabb éveimre emlékeztet; más arcok, más körülmények közé megyek. Az egyetemben bölcsészeti tanuló nem lehetet többé a virgincs pajzán gimnázista, komolyság és higgadságnak kell jönnie“. . . . „Ma gyóntam s áldoztam utoljára iskolai kötelezettségéből; de lelkem üdvét nem fogom ezentul se kockára tenni, évenként 2—3-szor fogok járulni Isten kegyelméből a szentségekhez, mint minden jó kútforrásához. *Ora et labora* legyen jelszavam, ezt követni legyen főtörekvésem; adja a mindenható, hogy ne felejtsem el soha szemeim előtt lebegtetni legkedvesebb s szeretett tanárom, Horváth úr intéseit, vesse be őket szivem táblájára az Úr, s adja, hogy egykor halálom óráján elmondhassam Sz. Pál szavait: jó harcot harcoltam, a futást bevégeztem, végre eltétetett nekem a dicsőség koronája, melyet megád nekem az Úr. — Ámen“.

Az érettségi vizsgálatra tizenketten állot-

tak. Kiténtetéssel ketten feleltek meg, ő és Szigeti József. Naplójában még az érettségi tételekről és a hozzá intézett kérdésekről is megemlékezik. Julius 11-ikén a szavakkal fejezi be naplóját: „Evvel Naplóm első igen rövid füzetét bevégzem, minthogy most egészen más pályára léptem, adja az Isten, hogy úgy felelhessek meg ezentúl is a kívánságnak, mint ezelőtt, hogy lehessek ájtatos és buzgó keresztény, igaz és hű hazafi, őszinte és hűséges barát és pontos tanár! Dicsőség a Szentháromság egy Istennek mindörökké! Amen!”

Az ifjunak az volt a vágya, hogy tanulmányait a bécsi egyetemen folytathassa. Ezt szinte gondviselészerű véletlenség tette lehetővé. Nevelő nagyatyjának boltjában szerencsés volt magára vonni a figyelmét Folliot de Crenneville Ferencz gróf akkori divisionariusnak, a későbbi főkamarásnak, a ki az ifjú ügyes rajzait látván, vele régi XV—XVII. századbeli nyomdászok címereit és jelvényeit másoltatta tollrajzban és a bécsi egyetemen kieszközölt számára egy 200 frtos Lamormaini ösztöndíjat. Erre támaszkodva 1858 őszén anyjával és nagyanyjával együtt Bécsbe költözött. Ott kezdetben nagy nyomorúsággal

kellett küzdeniök. Anyja csak ritkán tett szert művirágkészítéssel egy kis keresetre. Jóformán egészen arra a kis ösztöndíjra voltak utalva és arra, a mit az ifjú magántanításból szerezhettek. Már-már le kellett tenniök minden reményről s elszánniök magukat arra, hogy mindent abbahagyva haza térnek és más megélhetés után látnak. Ebben a kétségbeesett hangulatban (1859. febr. 25.) érkezett Zágrábból gróf Crenneville levele, melyben azt írta, hogy márczius elsejétől kezdve Bécsben lesz és Jánost elvárja. Mikor aztán értesült róla, milyen helyzetben van a szegény család, folyamodványt íratott Jánossal s azt maga vitte el Thun Leo gróf miniszterhez. Az eredmény az lett, hogy a 200 frtos ösztöndíjon kívül még 315 frtot utalványoztak Jánosunk számára a magyar tanulmányi alapból. Most már meg voltak mentve a nyomortól, ki voltak ragadva a kétségbeesés érc karmaiból.

Az ifjú kettőzött buzgalommal láthatott szaktanulmányaihoz Bonitz, Hoffmann és Vahlen vezetése alatt egészen 1861 márcziusáig. Rendesen kollokvált a főbb collegiumokból s szorgalmasan részt vett a semináriumi gyakorlatokban. Az utolsó félévben Demosthenes III. Philippikájának idejéről,

Sallustius syntaxisáról és a Cicero-féle „De haruspicum responsis“ valódiságának kérdéséről írt dolgozatai alapján a philologiai seminarium valóságos tagja lett, sőt annyira megnyerte tanárainak bizalmát és jó véleményét, hogy azok Austriában való alkalmazással kecsegtették. Az ifjú „Mayer“ azonban nem volt erre kapható. A kolozsvári kegyesrendi tanárok tanításaiból és Kölcsey műveiből magába szívott erős hazafias érzés arra ösztönözte, hogy külföldön szerzett tudását szegény letiport, elhagyott hazája javára értékesítse. S a magyarok istene megsegítette nemes törekvésében. A német világ légvárai nemsokára összedőltek, a német és cseh tanárok helyei megürültek s magyar tanárookra volt szükség. Mayer János beadta pályázatát a budai gymnasiumnál megürült állásra s azt szerencsésen el is nyerte. 1861 március 25-től mint póttanár, majd — újabb pályázat alapján — helyettes tanár, végre sikeres tanárvizsgálat után mint rendes tanár működött egészen 1872 október haváig.

Már mint gymnasiumi tanár lankadatlan buzgalmat fejtett ki, nemcsak hivatása betöltésében, hanem a közjóra irányuló mindenemű tevékenységben is. Jegyzője volt a tanári

tanácskozáásoknak, rendezte és kezelte a gymnasium könyvtárát; megalapította az önképző kört és a segélyző egyesületet s általában nagy érdemeket szerzett a budai gymnasium megmagyarosításában. De buzgalma és tevékenysége nem szorítkozott tisztán az iskolára, hanem kiterjedt az egész magyar tanügyre, melynek területe legnagyobb részt még műveletlen volt, ugaron hevert vagy teljesen el volt vadulva, burjától fölverve. A nemzet első napszámosai közt, kik ezt a talajt verejtékes munkával a gyümölcsadásra előkészítették, tisztelet és hála illeti meg Szamosi Jánost.* Munkás és lelkes tagja, sőt egyik megalapítója volt a budapesti, utóbb országos középiskolai tanár-egyesületnek s annak közlönyét öt éven keresztül (1868—1872) szerkesztette. Hasonlóképp nagy része volt a budapesti philologiai társaság megalakításában. Mint szerkesztő szakavatottan és tisztult felfogással szólott hozzá a legaktuálisabb kérdésekhez, így pl. a tantervi kérdésekhez, melyek akkoriban legfontosabbak voltak, mert hiszen magyar középiskolát kellett teremteni. Főlemelte szavát a jó tankönyvek, az önképző körök, a tanárképzés, a görög nyelv érdekében s

* Családi nevét 1864-ben magyarosította meg.

mérsékelt, józan felfogásnak adott kifejezést a latin nyelv tanítása elé kitűzendő cél kérdésében. Hogy e mellett tudományos törekvései sem szorútlak háttérbe, annak bizonyága a budapesti tud. Egyetemen a görög irodalomtörténelemből nyert magántanári képesítése (1870). A következő évben Pauler miniszter állami költségen Németországba küldötte a philologiai seminariumok és a classica philologiai oktatásügy tanulmányozása céljából.

E sokoldalú tevékenységnek elismerése és természetes következménye volt ő cs. és kir. apostoli felségének 1872 szeptember 29-én kelt legmagasabb elhatározása, melylyel Szamosi Jánost az ujonnan alapított kolozsvári Ferencz-József tud. Egyetemre a classica philologia nyilvános rendes tanárává kinevezte. Ez ifjú egyetem bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karán 9 társával* együtt ismét az alapok lerakásának, a szervezésnek nagy munkája jutott: Szamosi Jánosnak osztályrészül. S mintha még az sem lett volna elég, csakhamar hozzájárult a megalakult taná-

* Felméri Lajos, Finály Henrik, Hóman Ottó, Imre Sándor, Ladányi Gedeon, Meltzl Hugó, Szabó Károly, Szász Béla, Szilassy Gergely.

képző-intézet igazgatása s az országos tanár-vizsgáló bizottsági elnökség.

A philosophiai facultas két ízben választotta meg dékánjává s tiszteletbeli doctori címmel tüntette ki; 1886-ban pedig a legnagyobb méltóságot nyerte el, melyre a tudomány képviselője emelkedhetik: az egyetem *rectori* méltóságát.

De az egyetemen kívül társadalmi téren és tudományos, irodalmi társaságokban is nem szünő tevékenységet fejtett ki. Így, hogy csak a fontosabbakat említsük, 1887-től kezdve elnöke volt az Erdélyi Múzeum-Egylet bölcsészet-, nyelv- és természettudományi szakosztályának, majd (1898 óta) alelnöke az Erdélyi Múzeum-Egyletnek. Tiszteletbeli titkára volt az erdélyi róm. kath. Státus igazgatótanácsának, atyáskodó gondnoka a róm. hath. főgymnasiumnak és két finevelő-intézetének, választmányi tagja a budapesti Philologiai Társaságnak, tiszteletbeli tagja az Országos Tanáregyesületnek, kültagja az Országos Közoktatásügyi Tanácsnak, melynek megbízásából annyiszor tett hivatalos látogatásokat egyes középiskolákban, különösen a classikus nyelvek tanításának megfigyelése és ellenőrzése céljából.

Ily rendkívüli elfoglaltság és tevékenység mellett igazán csodálatos, hogy a kathedrája számára kidolgozott, nagyszámú előadásain kívül még jelentős irodalmi munkásságot is tudott kifejtetni. Már gymnasiumi tanár korában, mint a Tanáregyesületi Közlöny szerkesztője, leginkább paedagogiai, didaktikai és methodikai kérdésekkel foglalkozott; egyetemi tanársága óta legnagyobb részt szaktudománya foglalkoztatta, még pedig elvszerű tudatossággal három irányban. Először is igyekezett eredeti, a magyar nyelv szellemére tekintő és a tudomány színvonalán álló *tankönyvekről* gondoskodni, melyek középiskolai tanításunkban meghozták gyümölcsüket. (Ide tartoznak latin és görög nyelvtanai és olvasókönyvei, classicus szemelvényei latin és görög remekírókból, Platon Apologiájának és Kriton-jának jegyzetes kiadása stb.) Másodszor népszerű, de azért beható szaktanulmányon alapuló dolgozatokkal, felolvasásokkal iparkodott a nagy közönségben a classicus népek kultúrája iránt való rokonszenvet és érdeklődést fokozni. Munkásságának épen ez az iránya az, mely bennünket ez alkalommal és e társaságban leginkább érdekel. Azért ezzel egy kissé részletesebben kell foglalkoznunk. Na-

gyon szívesen ismertette a régi görög tragi-
kusokat s foglalkozott kivált Sophokles és
Euripides női jellemeivel. A sokáig félreértett
és jogtalanúl kisebbitett Euripidesnek lelkes
méltatója s művészetének józan megítélője.
Alapos, érdekes és becses tanulmányt írt
Medeának a világirodalomban való szerepéről.
„A nők az ókori görögöknél“ című felolva-
sásában azt bizonyítja, hogy a görög nőknek
nagyobb szabadságuk volt, mint általában
hiszik s a gyöngédség, szeretet és bensőség
akkor sem hiányzott a szívek viszonyából.
Érdekes felolvasásokat tartott továbbá De-
mosthenesről, a görögök és rómaiak babo-
náiról, tánczáról, egy régi görög álmoskönyvről,
Catullusról és költészetéről stb. Nagyon érde-
kelte a Vezuv által eltemetett és ma már
felében kiásott *Pompei* s tanulságos felolva-
sást tartott róla társaságunkban. Könyvtára
számára csaknem mindent megszerzett, a mit
Pompeiről írtak. 1892-ben állami kiküldetés-
sel tett olaszországi tanulmányútjában volt
alkalma látni Padova, Bologna, Firenze, Chiusi,
Roma, Napoli, Pisa, Verona műkincseit. Ez
az utazás nagy hatással volt reá. „Lehullott
a fátyol — írja a miniszterhez írt jelen-
tésében — melyen át láttam eddig; csak

most látom a tárgyakat igazán színről-szinre ; csak most értem igazán a leírottakat és lerajzoltakat.“

Mindezek a felolvasások megfeleltek céljuknak s az előadás egyszerűségénél, könnyűségénél fogva alkalmasak voltak a classicus népek iránti érdeklődés fölkeltésére. Bizonyos nemes hév, harmonikus derű, szelid humor ömlik el rajtuk s ha fölfedezésekkel nem dicsekedhetnek is, dicséretükre válik a tárgy kellő világításba helyezése, a bennük nyilvánuló józan kritika és az előadás tetszetős formája. S e felolvasásokat jórészt társaságunk ülésein tartotta.

Működésének harmadik iránya a szorosan vett szaktudományi irány. Ide tartoznak azok a dolgozatok, melyekben a közoktatás és felsőbb oktatás egyes kérdéseit tárgyalja. Így rektori beszédjében a középiskolai tanárok képzéséről fejti ki nézeteit (1886). Egy korábbi dolgozatában (1879) az ausztriai egyetemeknek tíz év alatt (1868—1877) történt haladását ismerteti s rámutat a magyar egyetemek céltudatos fejlesztésének szükségére s különösen a kolozsvári egyetemnek kellő fölszerelését sürgeti. Az Egyetemes Philologiai Közlöny 1877-ik évfolyamában tudományos

apparatussal mutatja ki az indoeuropai nominativus eset-voltát. Ide tartoznak szaktudományi munkákról írt beható bírálatai is. Két nagyobb munkának tervével és előkészítésével is foglalkozott; sajnos, sok irányú elfoglaltsága s bizonyos mostoha viszonyok (nev. a központtól való távolság) nem adtak időt ezeknek befejezésére. Az egyik Demosthenes politikai beszédeinek fordítása bevezetésekkel és jegyzetekkel; a másik a *Classica philologia története hazánkban*. E nagyszabású, szép conceptiójú munkához 1861 óta folytonosan gyűjtötte az adatokat. A budai főgymnasium könyvtárának rendezése alkalmával villant meg agyában az a gondolat, milyen jó és szükséges segédeszköz volna minden magyar philologusra nézve, ha könyvészeti pontossággal egybe volna állítva mindaz, ami a classica philologia tág mezején Magyarországon vagy magyaroktól akár külföldön is megjelent. Akkor még nem sejtette, hogy az adatok oly nagy halmazra fognak nőni kutatása közben. Így aztán nem elégedett meg a pusztán könyvészeti adatokkal, hanem pragmatikus összefüggésbe iparkodott őket hozni, kutatta a koronként mutatkozó emelkedés vagy süllyedés okait, s végre elhatározta, hogy ennek

az irodalmi ágnak lehetőleg beható és alapos kritikai történetét megírja. Már tizenhárom éven át folytatta az anyaggyűjtés fárasztó munkáját, nem sajnálva időt, pénzt és fáradságot, mikor, mint egy derült égből való vilámcsapás zavarta fel nyugodt munkásságából 1874 januárius havában annak a híre, hogy *Bartal Antal* „A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak művelése hazánkban“ című dolgozatával foglalt széket az Akadémiában. Szamosi, ha már elsőbbsége oda volt, legalább egyidejűségét akarta igazolni s az Erdélyi Múzeum 2., 4. és 5. számában nagyobb mutatványt közölt munkájából, fölkérve az érdeklődőket, sziveskedjenek a tudomány érdekében őt az esetleges hiányokra figyelmeztetni. A Bartal-féle munka megjelenése nem lankasztotta kedvét, mert egyrészt látta, hogy az a teljesség szempontjából sok helyreigazításra szorúl, másrészt az ő terve más természetű, nagyobb conceptiójú volt s a Bartal Antal 34 lapnyi tájékoztató bevezetése helyett terjedelmes és beható pragmatikai és kritikai történelmet szándékozott nyújtani. Ezért mindjárt 1875-ben aug. 6. a Philologiai Társaság nagygyűlésén bemutatta műve tervrajzát s rámutatott arra, hogy terve-

zett művét a Bartal-féle munka megjelenése — melynek külömben sok adatot köszön — egyáltalában nem teszi fölöslegessé. Nem is szünt meg foglalkozni munkája folytatásával s az 1877—8. tanév első felében egyetemi collegiumot is tartott a classica philologia hazai történelméről s az Erdélyi Muzeum 1880-iki évfolyamában egy kidolgozott részletet tett közzé ily címen: *Sophokles a magyar irodalomban*. Sajnos, egyrészt irodalmi viszonyaink, melyek efféle munka megjelenését inkább gátolják, mint előmozdítják, másrészt — mint maga mondja — az „irodai teendők“ nem engedték, hogy a nagy munka elkészüljön. A gyűjtött becses adatok nagy halmaza Özv. Szamosi Jánosné ő méltósága szivességéből az én kezeim közt van. Ott helyeztem el, a hol legméltóbb helye van, az ifjuság laboratoriumában, a classica philologiai semináriumban, s lelkiismeretes kegyelettel rajta leszek, hogy ne csak kárba ne veszszen, hanem a semináriumi ifjak működésére irányítólag hasson. Rajta leszek, hogy az adatokat felhasználva és kiegészítve valamikor teljes befejezéshez juttassam és akkor ez a munka maradandó oszlopa legyen Szamosi János működésének.

A fátum irigysége, mely élete fő tervét megvalósulni nem engedte, nem keserítette el Szamosi János lelkét. Horatiusától megtanulta a *nil admirari*-t s tanári hivatása lelkes teljesítésében, az ifjúság szolgálatában mindig vigaszt és enyhülést talált. Mint gymnasiumi tanulót is az a vágy lelkesítette, hogy jó tanár legyen. Élete végén is azt vallotta, hogy ha újra kezdhetné életét, nem választana más hivatást. Nem ismerte el a *Quem di odere* jogosultságát, de tudta, hogy a jó tanár ép úgy, mint a poeta: *non fit, sed nascitur*. Az ifjúság neki, a mindkét házasságában gyermektelennek, úgyszólván családja kiegészítő része volt. Mert bár mindenkivel szemben szives, előzékeny, a szó igaz értelmében humánus, de az ifjúságnak igazi atyja, barátja volt. Így a tanár nem vált el benne az embertől. Azért volt jó tanár, mert jó ember volt, nemcsak az ész, hanem még sokkal inkább a szív embere. Ezért nem tudott szigorú lenni, ezért volt engedékeny és elnéző a vizsgálatokon is: „buktatni“ nagyon nehezeére esett. De nehezeére esett az is, ha azokat, a kik teljes bizalommal tőle várták üdvüket, betegség vagy más egyéb akadály miatt nem maga vizsgálhatta, vagy ha vizsgálatukon nem

elnökölhetett. Ezért, ha gyöngélkedése otthon marasztotta, saját lakásán is nem egyszer megtartotta a vizsgálatot s halála (1909 ápr. 27.) előtt egy pár nappal még ágyban fekvé is elvégezte a vizsgálói tiszteletet.

Az ifjuság mindig hálás volt az ő szerető atyja iránt, s háláját és szeretetét fényesen dokumentálta azon az ünnepen, melyet 1897 okt. 19-én rendezett a philosophiai és a math.-természettudományi kar 25 év óta működő tanárainak tiszteletére. Az ünnepeltek nevében éppen Szamosi János válaszolt az ifjuság szónokának lelkes üdvözlétére. Ő az ifjuság részéről jött ünneplésben a szeretet megnyilvánulását látta s erre nézve így nyilatkozott: „A tanárok és tanítványok közötti viszony az én nézetem szerint közvetlenül a szülők és gyermekek közötti viszony után következik s azt sem önzetlenség, sem nemesség tekintében más viszony felül nem mulja. Ha valakire, a tanárra nézve állanak a nemzetek nagy apostolának szavai: „Ha angyalok nyelvén szólanék is és szeretet nincs bennem, olyan vagyok, mint a zengő ércz és a pengő czimbalom.“ A ki tanítványait szeretni nem tudja, az ne legyen tanár!“ „Tanárra nézve a legfényesebb elismerés, ha megértik. Önök,

Uraim, minket megértettek; megértettek nemcsak a tudomány tételeinek és problémáinak fejtegetésénél, hanem megértettek a humanizmus szellemének terjesztésénél s épen ezért fogadják hálás köszönetünket e szép ünnepélyért.“

Az elismerést a legmagasabb helyről is megkapta Szamosi János, midőn a Felség kegye udvari tanácsosi czimmel tüntette ki. Jól esett szívének a kitüntetés, mert *corona civica*-nak tekintette, mellyel az ország királya Kolozsvár egyszerű fiát a közjó szolgálatában töltött élet szakadatlan munkájáért feldisztette; de nem vált be rajta az a közmondás: *honores mutant mores*. Ő szerény és igénytelen maradt, a milyen mindig volt s lelke mély vallásosságával bizonyára nem egyszer elmondta Toldival, ha megfutott életpályája sikereire gondolt:

„De nem köszönöm azt magam erejének;
Köszönöm az Isten gazdag kegyelmének.“

A régiektől örökölt életbölcselettel harmonikusan össze tudta egyeztetni a keresztény világnézetet, a rendületlen optimismust. Kedves volt neki, mint Homeros embereinek, látni a fényes napvilágot és az isten alkotta szép földön, égen végig jártatni tekintetét.

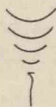
Hiszen életének alkonyát is megaranyozta az ifju hitves szerető gondja, gyöngéd gondoskodása. Szerette a természet és művészet szép alkotásait s a széppel való foglalkozás életének olyan nélkülözhetetlen eleme volt, a mely nélkül nem tudott volna élni. Pedig ő szeretett élni s minden vágya az volt, hogy a tanári működésének ötvenedik évét megérje. Csak egy év választotta el vágyainak e határkövétől. Az irigy sors, vagy talán a jóságos gondviselés nem engedte meg Szamosi Jánosnak, hogy megérje azt a napot, melyen saját kijelentése szerint önszántából meg kell válnia élete éltető elemétől, a tanári működéstől. Ezt könnyítette meg számára a hirtelen, váratlan jött, s hosszú szenvedésektől ment vég. A tíz régi oszlop közül, melyeken egyetemünk philosophiai kara kezdetben nyugodott, az utolsó dőlt ki benne, egy hagyomány távozott vele körünkből testileg, az újabb magyar tudományosság alapvető kezdeteinek egyik hagyományos, példaadó alakja, a ki nem zárkózott tanulmányozó szobája négy fala közé s nem elégedett meg azzal, ha már beavatottakat tanítja s vezeti a tudomány rejtettebb ösvényein, hanem a ki összeköttetést keresett az elvont tudomány és a való élet

között, a ki a régiek tanulmányával a jelennek és a jövőnek tökéletesítésén fáradozott, a ki a philológiában pótolhatatlan nevelő eszközt látott, melynek művelésével biztosítjuk a művelt nyugattal való szellemi közösségünket. Az irodalom szeretete, irodalmunk gazdagításának vágya lobogott az ő keblében akkor is és főleg épen akkor, mikor a klasszikus világgal foglalkozott. Ezért mondotta ki a Philologiai Társaság 1875-iki nagygyűlésén, hogy:

nevelnünk kell a gymnasiumokban olyan nemzedéket, mely a classicusok¹ tanulmányozása iránt fogékony legyen; le kell küzdenünk a régi nyelvek iránt kétségtelenül uralkodó ellenszenvet a tudomány népszerűsítésével és azzal, hogy gondoskodunk a classicusok élvezhető műfordításairól; és nevelnünk kell derék, igazi philologus tanárokat.

Szamosi Jánosnak társaságunkban való működése szerves összefüggésben volt e programmal. Ő társaságunkban is a hagyomány képviselője volt; a múlté, melytől — mint az anyaföldtől — elszakadnunk nem szabad. Az úrben sokáig nem kóvályoghatunk, még ha egy-egy kis időre sikerült is fölszállanunk. Tennünk, cselekednünk, hatnunk, embert nevelnünk, szivet és elmét képeznünk csak itt

lenn lehetséges s a négy folyó és három hegy országában mindenkinek minden irányban teljesítnie kell kötelességét, hogy valamikor boldogulhassunk s nemzeti sajátságaink Európa concertjében hangot adhassanak. Tanulnunk kell a külföldtől, mint Szamosi János tanult, de úgy, mint ő, magyar lelkünknek épségben maradásával és a külföld tudományának magyar lelken való átszűrésével. Maradjon köztünk az ő szelleme tovább is. Tanítson bennünket igaz humanizmusra, igaz s nem hivalkodó hazafiságra, örömmel végzett munkára s a szellemi kincsek megbecsülésére.

1923/24

137

